

XX

R O N D

D E F O R T E N V A N O O S T E N D E

XX

R i c h a r d V E R B A N C K

XX

TC
TCTC
TCTCTC
TCTC
TC

R O N D D E F O R T E N V A N O O S T E N D E

+++++

Toen ik door onze zustervereniging " De Plate " werd aangezocht een studieavond te leiden over de forten van Oostende , met naast mij Jan Dreesen die moest beletten dat ik van mijn stokje ging gaan , dacht ik bij mezelf dat eventueele belangstellenden spontaan zouden zeggen : " Haha , daar komt het fort Napoleon ! " terwijl ik dadelijk replikeerde : " Niks Napoleon ! "

Waarom zou ik veel woorden spenderen aan een fort dat er nog altijd staat en waarover Carlos Loontjens een voortreffelijk boek heeft geschreven ? Velen hebben dit werk nagepluisd , in 't kort naverteld in dagbladen en tijdschriften , en het zou voor mij beschamend zijn geweest had ik mij achteraan in de rij gezet. Wat had ik kunnen vertellen over zijn meer recente geschiedenis ? Dat aspirant-bergafstuikers er komen oefenen ? Dat het er van buiten maar armoedig uitziet en binnen stinkt naar vocht en urine ? Dat het uitgerookt werd door zigeuners ? Dat weet iedereen stilaan ook ...

Een studieavond heeft ten slotte tot doel de aanwezigen iets bij te brengen dat ze niet weten , iets waaraan ze zijn voorbijgegaan zonder er op te letten en er belangstelling voor op te wekken . Er waren ten slotte nog andere forten .

Zo rijst dadelijk de vraag : " Hoeveel forten werden er dan op Oostends grondgebied gebouwd ? "

Met enig leedvermaak moet ik antwoorden : " Geen enkele ! " Ze werden wèl opgeworpen op het toenmalig grondgebied van de gemeenten Mariakerke , Stene en Bredene , maar de bouwplaatsen behoren nu bij Oostende . Het grootste gedeelte van de haven ligt trouwens ook op het historisch grondgebied van Bredene en hetzelfde kan gezegd worden van de plaats waar de meisjes van het Haze-gras, met eigen inbreng , onder gedempte lichtjes hun broodje trachten te verdienen . Wat oppervlakte betreft was Oostende maar drie paar manskloefen groot en ik ben verplicht het op een rare manier te zeggen : Door veel te pakken heeft Oostende zich kunnen herpakken ...

Bijgevolg zal ik hier hoofdzakelijk schrijven over de forten die aangelegd werden vóór en tijdens het beleg van Oostende (1601-1604) en over het fort Sint-Philippe dat de sluizen van Slijkens moest beschermen . Ze behoren tot verschillende tijdvakken die we afzonderlijk zullen behandelen . Vooraf dienen we echter te bepalen wat een fort eigenlijk is en welke versterking we als zodanig beschouwen . De vele kaarten die het beleg van 1601

illustreeren werken verwarrend want het aantal sterkten dat na telling als FORT staat aangeduid is zeer groot .

Het is zo dat in de vestingkunde veel termen bestaan om de verschillende versterkingen , of gedeelten ervan , een naam te geven . Vertrekkend van vesting die meestal slaat op een versterkte , omwalde stad , komen we over fort tot redoute , schans , halve maan , citadel , kroonwerk , hoornwerk , kazemat , redan , en zo meer . Enkele van deze sterkten komen op bedoelde kaarten voor en worden met de titel van FORT bedacht .

We zullen dus deze kaarten niet volgen en als algemene regel stellen dat een fort een vestingwerk is van niet bepaalde grootte dat op zichzelf kan bestaan en een aantal soldaten kan bevatten die er bestendig zijn ondergebracht en waar ten slotte alles te vinden is wat een dagenlange weerstand tegen een mogelijke vijand toelaat . Een gesloten schans of een open redoute , opgericht als gevechtsbasis en waarvan de bezetting regelmatig wordt afgelost kunnen we niet als fort beschouwen .

Van deze laatste soort waren rond Oostende vele : de zogenaamde forten St-Martin , St-Charles , St-Philippe (niet deze van Slijkens) , Ste-Anne , St-François , St-Lucas , St-Balthazar , St-Augustinus , St-André , Crèvecoeur , die meestal genoemd werden naar de patroonheilige van hun bevelhebber . Soms waren ze niets meer dan een batterij , verschanst achter een hoop aarde .

Voor wat het driejarig beleg betreft zullen we ons beperken tot de volgende forten : St-Albertus , Fort Isabelle (soms ook genoemd Ste-Elisabeth want Isabella is de Spaanse vorm voor Elisabeth) , Ste Clara , St-Michiël en het fort van Bredene . Er was ook nog het kleine fortje Ste-Catherina of " Grooten Durst " dat dicht bij de stad lag .

Zoals gezegd kunnen wij het fort Napoleon nog steeds bekijken . Het werd gebouwd rond 1812 . Gezien dit fort van veel latere datum is , opgetrokken in metselwerk en volgens een meer moderne conceptie , kan de aanblik ervan verwarring stichten in de geest van degene die niet weet hoe de forten er tweehonderd jaar tevoren uitzagen . Het is volgens mij nuttig ze uitvoerig te beschrijven en te vertellen hoe ze werden gebouwd .

Men zegt altijd dat buskruit en artillerie het einde betekenden van de Middeleeuwen en men stelt de datum 1453 voorop . In dat jaar viel de stad Konstantinopel , die door zijn ligging en formidabele ommuring oninneembaar werd geacht , in handen van de sultan Mahommed II . Deze beschikte over veertien batterijen geschut . Een van deze batterijen bestond uit 130 kanonnen , Maar het meest tot de verbeelding spreekt het " monsterkanon " dat gegoten werd door de Hongaarse overloper Urbanus . Gibbon schrijft in zijn standaardwerk " Ondergang en Val van het Romeinse Keizer-

rijk " dat zestig ossen dit kanon aanvoerden over 150 mijl en dat het lag op een samenbundeling van dertig wagens . De loop zou een opening gehad hebben van 80 centimeter en de projectielen wogen tussen de 400 en 600 kilos . Hoewel het kanon slechts om de twee uur een schot kon lossen bleek het uiteindelijk niet tegen de enorme hitte bestand en barstte .

Nog andere factoren speelden een rol bij de inname van Konstantinopel maar het blijft een feit dat de massale inzet van artillerie door Mahommed II een grondige wijziging bracht in de wijze van belegeren en verdedigen van versterkingen . De val van het Oost-Romeinse Rijk dreunde door geheel Europa .

Hoge muren hadden geen zin meer , zelfs de dikte was van geen tel . De massieve bescherming rond steden en kastelen bleek opeens " *a thin stone curtain* " te zijn geworden , een dun stenen gordijn zoals Trevelyan het kort en goed formuleert in zijn " English social History " . Met geduld werden er bressen geschoten , en een bres betekende meestal het einde van het beleg . En dat terwijl de aanvaller gedurende al deze tijd buiten het bereik van de belegerden was gebleven . Zelfs geen laddertje werd meer tegen de muur gezet en de kokende olie bleef ongebruikt .

Tot dan toe hadden de zwaar geharnaste edelen tijdens het gevecht alle eer voor zichzelf op geëist bij zoverre dat ze hun eigen volk overeind reden . Dit gemis aan tucht hebben ze duur betaald te Groeninge en later bij Crécy .

De Italiaanse staten waren de eersten die gedisciplineerde huurtroepen in dienst namen en het gebruik van vuurwapens invoerden . Dit bracht met zich mee dat een nieuwe elite in en achter het veld stond , deze van de ingenieurs , de kanonnengieters en de bedreven artilleristen . Vuurwapens vonden de edelen natuurlijk niet erg sportief en een eerlijk gevecht onwaardig maar de vooruitgang bleef ook voor deze mensen niet stilstaan . Het is ook in Italië dat de nieuwe forten werden ontworpen en zo is het niet verwonderlijk dat de meeste termen die bij de vestingkunde en de nieuwe oorlogsvoering gebruikt werden van Italiaanse oorsprong waren .

De versterkte kastelen die aan het middeleeuwse landschap een grimmig gezicht hadden gegeven en zeker indrukwekkend waren te midden van de hutten en lage hoeven die errond verstrooid lagen , waren gedoemd om te verdwijnen . Het " chateau-fort " deemsterde weg maar het begrip " fort " bleef bestaan voor de versterkingen die op het platteland hun rol overnamen . Ter zelfder tijd had de Renaissance een nieuwe levensstijl geschonken en leverde aan de edele grootgrondbezitters meer comfortabele en stijlvolle buitenverblijven .

Had zich de belegeringstaktiek gewijzigd zo kwam er ook een evolutie bij de verdedigingswijze waarbij nu ook de artillerie moest ingeschakeld worden .

Kanonnen opstellen op de bestaande hoge muren ging eenvoudig niet . Eerstens waren deze bovenop niet breed genoeg om deze massieve stukken te plaatsen en tweedens kon men ze niet naar beneden richten , naar de plaats waar zich het doel bevond . Een doeltreffend middel , aangewend in het begin om aan een dringende noodtoestand te beantwoorden , bestond er in de muren te verlagen terwijl langs weerszij een berm van aarde werd tegenaangeworpen . Op deze wijze werd de bovenkant veel breder en konden de kanonnen voor zich uit schieten . De buitenberm vormde daarbij een doeltreffende bescherming tegen de projektielen .

De eerste omwallingen van Oostende waren ook niet opgericht uit metselwerk maar volgens de nieuwe methode bestonden ze uit hard-aangestampte aarde vermengd met roggestro en takkebossen . Zodoende werd een taai geheel verkregen dat vastgehouden werd door graszoden .

Hetzelfde moet gezegd worden over de forten die door de Spanjaarden rond Oostende werden opgericht . Ze vonden hier ter plaatse alles wat ze nodig hadden : burgers voor de graafwerken en in het bijzonder vette polderklei voor de wallen .

De forten hadden de vorm van een veelhoek . Op elk der hoeken bevond zich een vijfkantig bastion dat de plaats innam van de vroegere ronde hoektorens . Vier zijden waren naar buiten gericht , Tussen de bastions had men een recht stuk dat " courtine " genoemd werd . Vanaf deze courtine en de vier zijden van de bastions was het mogelijk in alle richtingen te schieten zonder de kanonnen te draaien . Dit kon men trouwens niet tengevolge van de dikte van de borstwering. Het geschut was geplaatst op houten vloeren die naar voor hielden teneinde de terugslag bij het afvuren te verminderen .

Door het opwerpen van de schuine aarden wal ontstond automatisch een vestinggracht . Het water kwam echter niet tot aan de talud want aan de voet van deze werd een platform aangelegd : een lage voorwal of " fausse-braye " . Deze bood een dubbel voordeel : in de eerste plaats kwam de losgeschoten aarde niet in het water terecht , en , wat zeer belangrijk was , kon ze weer gerecupereerd worden om de geslagen bressen te dichten . Deze aarde was namelijk zeer kostbaar en werd tijdens de nacht teruggehaald .

Er bestaan nog typische aarden vestingen genoeg die ons toelaten een idee te vormen over hun oorspronkelijke aanleg : Sluis , Retranchement en in het bijzonder rond het stadje Hulst in Zeeuws-Vlaanderen . Om één enkele bastion te zien hoeven we

niet eens zo ver te lopen . De wielersbaan tegenaan ons eigen " Bosje " is gebouwd op een bastion van de negentiende-eeuwse Oostendse vestingen . Dit stuk heeft goed zijn vorm bewaard en is liefst te bekijken op een luchtfoto . Aan de voet van dit bastion zitten vissers op de " voorwal " , dit is het wandelpad dat langs het water ligt . Het Koninginnehof staat op een voormalige " ravelijn " .

De schuine oevers van de gracht noemde men "escarp" aan de vestingzijde en "contrescarp" aan de overzijde . Voor hetcontrescarp lag het " glacis " . Samen vormden ze een bijkomende lage omwalling . Het " glacis " zullen we nog ontmoeten wanneer even sprake is van het fort Napoleon .

Er konden nog buitenversterkingen aangebracht worden om de bastions te beschermen , zoals ravelijnen , ook genoemd " halve manen " . Ook de stad Oostende bezat later aan de westzijde indrukwekkende buitenversterkingen . Een halve maan vinden we nog aan de oostzijde van de havengeul maar deze werd slechts aangelegd in het midden van de vorige eeuw .

°
° °

De forten uit de jaren 1600 die ons aanbelangen waren eenvoudig van vorm en bezaten geen extra-versterkingen . We zullen deze nu eens van dichtbij bekijken .

Binnen in het fort bevonden zich de behuizingen van de soldaten . Deze waren uit hout . Alleen de schouwen waren van metselwerk . We bezitten een afschrift van een aanbesteding voor het bouwen van een klein fortje dat moest opgericht worden op het grondgebied van Bredene , rond het jaar 1600 . Dit fortje is er blijkbaar niet gekomen want op de kaarten van het beleg hebben we het niet teruggevonden . Het dokument leert ons echter iets over de afmetingen en de voorziene kostprijs . We stellen meteen vast dat de forten gebouwd werden door particuliere aannemers en ingenieurs . De soldaten zelf kwamen daar niet bij te pas want aan graafwerk hadden ze een broertje dood . Ik heb zelfs een naamgenoot ontdekt , een zekere Verbanck , die een bod deed voor de aanleg van het St-Jorisfort bij het Zwin , in het jaar 1600 . Zijn prijs werd te hoog bevonden .

Het plan in kwestie werd gepubliceerd in ons Jaarboek 73.

In de grotere forten bevond zich nog een munitiedepot , een infirmerie en soms nog een kapel . Het kwam er op neer dat een fort eigenlijk een versterkt kamp was , zonder offensieve maar wel met defensieve bedoelingen .

Soms werden op de voorwal of halverwege de flanken van het fort palissaden of scherpe stormpalen geplaatst . Ook werden er versperringen van duindoorns aangelegd . Dit waren de toenmalige prikkeldraadversperringen . Bredene was altijd bekend voor zijn grote velden duindoorns . Bij het bouwen van de vele forten in de Zwinstreek werden rond 1600 hele wagenladingen doornen afgehaald te Bredene .

Gezien de forten van geen strategisch belang waren tijdens het beleg van Oostende in 1601 zouden we normaal de aanvallen op de stad moeten over het hoofd zien . Toch willen we er een paar woorden aan wijden .

Een fort of vesting moest in die tijd van heel dicht beschoten worden . Wel beproefde men de bezetting klein te krijgen door het afvuren van mortieren die de projectielen met een wijde boog binnen de stad of het fort deden neerploffen en ook schade berokkendden aan de kanonnen van de verdedigers .

Een gewone kanonbal, afgeschoten van op een afstand van 3/400 meter drong wel 5 meter diep in een niet te vaste aarden wal maar verrichtte weinig schade . Het kwam er dus op aan de vesting zo dicht mogelijk te benaderen en te omringen door een aantal schansen . Ondergronds drong men vandaar door tot onder de wallen waar mijnen tot ontploffing werden gebracht . Zodoende ontstond een bres die de bestorming mogelijk maakte .

In de zeventiende eeuw ontwikkelde Vauban een tactiek om een fort of versterkte stad te benaderen . Men legde gedurende de nacht loopgrachten aan in zig-zagvorm . Op deze wijze werd Oostende in 1745 door de Fransen ingenomen . Vanuit het fort Albertus legden ze gedurende tien opeenvolgende nachten loopgrachten aan in de richting van de zwakkere westzijde van de stad . Toen was het afgelopen .

°
° °

Iedereen die belang stelt in de geschiedenis van Oostende weet waarom de forten rond Oostende werden gebouwd .

Gewoonlijk moest een gordel van forten een stad beschermen zoals later de ring van forten rond Antwerpen . Hier staan we echter voor een andere , zeldzame situatie . De forten moesten het land beschermen tegen de stad .

Nadat Alexander Farnèse Vlaanderen had heroverd voor de koning van Spanje bleef Oostende in de handen van de Geuzen . Vanuit deze stad , die goed beschermd was door het omringende water , werden strooptochten uitgevoerd tot diep in het land .

Daartegen moesten dringend maatregelen getroffen worden en een van deze was de bouw van de bewuste forten . Dit weze nogmaals in het kort gezegd .

Dieper in het land waren reeds verschillende sterkten opgeworpen , in een gebogen lijn die liep van Nieuwendamme bij Nieuwpoort tot Blankenberge . Dicht bij ons lagen de forten van Oudenburg , Plassendale en Snaaskerke . De band moest nu dichter gesnoerd worden . In de nabijheid van de stad werden eerst drie versterkingen voorzien : West- , zuid- en oostwaarts . Dit waren St-Albertus , Ste-Clara en Bredene-Dorp .

De plaatsen die werden uitgekozen lagen langs bevaarbare krekken en waar zulks het geval niet was , voor Bredene-Dorp , werd een kanaaltje gegraven vanuit Plassendale tot voornoemde sterkte. Hierdoor konden de forten te water bevoorrad worden vanuit Brugge en Nieuwpoort . Die bevaarbaarheid moet men niet te groot zien want de gebruikte boten - " plaeten of pleiten " - waren lang en smal . Ze hadden een platte bodem zodat ze over land van de ene kreek in de andere konden gesleept worden . De wegen over land waren trouwens allen afgesneden door overstroming of waren in een onmogelijke staat . De waterwegen brachten dus uitkomst voor de toevoer van munitie, levensmiddelen en bouwmaterialen die eventueel ter plaatse niet konden gevonden worden . De bouw langs de waterkant verschafte tevens een extra verdediging .

Het lag niet in de bedoeling de forten een aanvallende rol te laten spelen en van daaruit eventueel de stad te beschieten . Integendeel . Ze werden veilig geplaatst voor het geschut dat in Oostende stond opgesteld en allen kwamen te liggen op een drietal kilometer van de stad . Het zwaarste geschut droeg wel zo ver maar kon geen kwaad verrichten . Er werd alleen verlangd dat de garnizoenen een politieopdracht zouden vervullen door de Oostendse bezetting binnen de eigen wallen te houden .

Toen prins Maurits van Nassau in 1600 vanuit Philippine met zijn leger door de kuststreek trok met het doel Nieuwpoort en Duinkerke te veroveren vielen al de forten rond Oostende in zijn handen . Aartshertog Albrecht achtervolgde het leger van Maurits en heroverde zonder moeite al deze sterkten . Dit was trouwens niet al te moeilijk want de bezettingen waren heel klein en stuk voor stuk niet opgewassen tegen een optrekkend leger .

Na de slag bij Nieuwpoort die voor de Noordelijken op een overwinning uitdraaide maar wier verliezen toch aan de hoge kant lagen verkoos de Nederlandse prins zich terug te trekken en hij gaf er ook de voorkeur aan Oostende letterlijk en figuurlijk links te laten liggen . De stad en haar bezetting waren zodoende op-nieuw geïsoleerd .

Alzo werd de ouverture gespeeld van het vrezelijke schouwspel dat " Het Beleg van Oostende " zou heten en waarnaar geheel Europa gedurende drie jaar met spanning zou kijken .

Men dichtte toen :

*Ostende starck und wol beschantzt
Ist heut die Braut darumb man dantzt.*

Wij keren nu terug naar onze forten want dat was ten slotte ons opzet , en we nemen ze één na één onder de loupe .

°
° °

FORT ALBERTUS

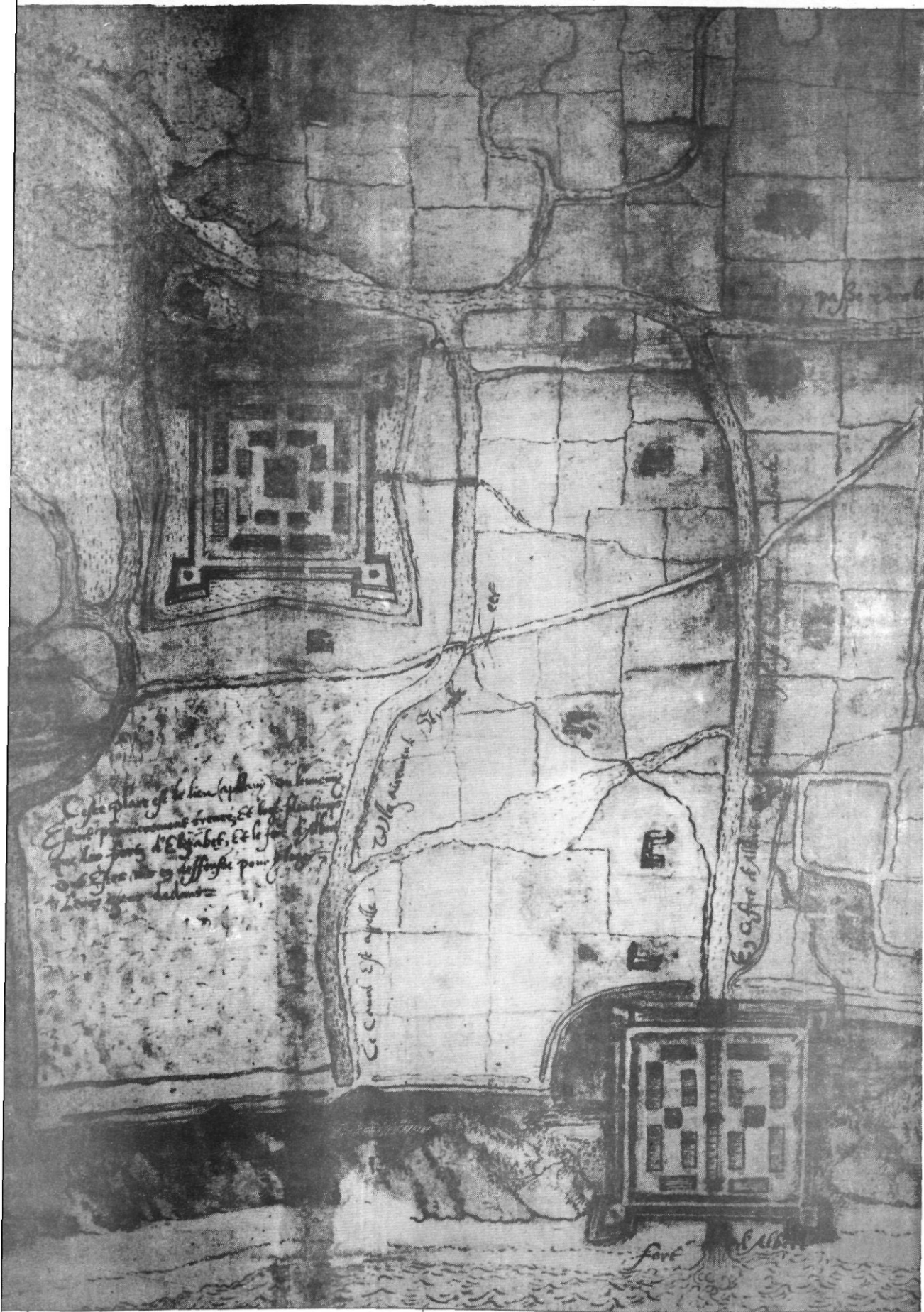
=====

Het doorbreken van de oostduinen had voor gevolg dat Oostende bijna geheel door moerassen en breder geworden kreken werd omringd . Alleen de weg naar Nieuwpoort , langs de duinen of langs het strand , lag nog vrijelijk open . De beide Keignaertwegen die voorheen de bijzonderste toegangswegen vormden naar de stad , waren verdwenen . Het fort Albertus dat op de duinen werd aangelegd op het grondgebied van Mariakerke was dus heel goed gelegen om de laatste overgebleven toegangsweg te controleren .

De vele beschrijvingen en kaarten stellen ons echter voor een raadsel . Christophle de Bonours (Le mémorable Siège d'Ostende) die het beleg meemaakte schrijft dat het fort bovenop de duinen staat en dat men dank aan die verhevenheid van daaruit een goed zicht heeft naar Oost en West , en verder dat het fort een sluis bewaakt die zich bevindt AAN DE VOET van de omwalling . Dit is trouwens te zien op de vele kaarten die het beleg op een of ander tijdstip uitbeelden .

Er bestaat echter een kaart, een uniek exemplaar dat zich in de Koninklijke Bibliotheek te Brussel bevindt en opgemaakt werd in 1600 , die ondanks de vele tekortkomingen , in het bijzonder op het gebied van de verhoudingen , zeer veel details weergeeft met betrekking tot de forten en de situatie in het overstroomd gebied. Juist deze details die men op de andere kaarten uit de zelfde periode niet weervindt verschaffen de tekenaar geloofwaardigheid. En wat zien we ?

De zijtak van de hoofdwatgang van het 's heer Woutermansgeleed - het Albertusgeleed - loopt DWARS DOOR het fort heen naar zee en het fort zelf OMRINGT de sluis . Dit is geen ongewone toestand want sluizen van enig belang werden dikwijls door versterkingen beschermd . Denken we maar aan de sluizen van Plassendale ,

Cette place est le lieu d'habitation
des Indes, et les Français
qui les font d'habiter, et le fort d'habiter
des Français, et d'habiter pour les Français
et les Indes.

Ce canal est appelé

Le Grand St. Apollin

Le Petit St. Apollin

Fort St. Charles

van Slijkens , Sas van Gent en fort Isabella dat de sluizen op de Reigaertsvliet bij het Zwin moesten beschermen .

Wel , hoe zit het nu ? de Bonours zal het wel geweten hebben maar de tekenaar zal er ook wel bij geweest zijn en hij schrijft de volgende toelichting bij het fort : "*En ce fort Albert est couronné l'ecluse du premier ambach*" ! Hier hebben we dus een punt van discussie .

Maar er is meer . Nemen we de kaart van POURBUS die 35 j. voordien geschilderd werd . Hier zien we dat de afwatering van de Camerlinxsluis bij Middelkerke , de Blankenbergevaart en de afwatering van de Eiesluis bij Heist boudweg door de duinen vloeien en in zee uitmonden . Voor het Albertusgeleed is de toestand geheel anders en dat heeft de schilder nauwkeurig aangetoond . Het water schijnt tegen een hoge duin op te botsen , verschiijnt weer even tussen de duinen om vervolgens opnieuw weg te duiken en verschiijnt ten slotte nogmaals om in zee te stromen . Werkelijk heel eigenaardig ! We zouden waarlijk denken dat het geleed tot twee maal toe vloeit onder een duiker en bijgevolg onder het duin . Hierover laat het schilderij geen twijfel .

Wij zijn niet bij machte hier een standpunt in te nemen en alle gelijk te geven aan de Bonours . Er is echter veel moed nodig om het plan van 1600 af te wijzen en dat doen we zeker niet want in mijn ogen is het daarvoor te belangrijk . Het is echter een " Geuzenkaart " , de geschreven verklaringen spreken over " de vijand " en daarmee wordt de Spanjaard bedoeld die de stellingen rond Oostende bezet . Bijgevolg is het wel mogelijk dat de tekenaar dan toch nooit de forten van heel dichtbij heeft gezien .

Ik zal hierover verder zwijgen zonder een persoonlijk besluit naar voor te brengen .

o
o o

De plaats waar het fort Albertus werd aangelegd had nog een voorgeschiedenis in mei 1588 .

Op het ogenblik dat Spanje zich klaar maakte om met de " Onoverwinnelijke Armada " eens en voorgoed met Engeland komaf te maken , werden vredesonderhandelingen gevoerd tussen de afgezanten van koningin Elisabeth en deze van de hertog van Parma . De plaats van samenkomst bevond zich vlak bij de Woutermanssluis te Mariakerke en wel in een tentenkamp waarvan de geschiedschrijvers zeggen dat het lag " op een kanonschot van de stad " . Vlietinck schrijft " op drie of vier boogschoten van de stad " . Let wel op deze afstand. De juiste ligging kan uitgemaakt worden aan de hand van een kaart die zich in het British Museum bevindt .

Geen van beide partijen meende het eerlijk met de onderhandelingen . Twee geschiedschrijvers die we kennen , Vlietinck en Motley (The United Netherlands), waarvan de eerste zich aan de zijde van de katholieken schaart terwijl de andere het standpunt van de protestanten verdedigt , geven dit volmondig toe . De eerste zegt echter dat op het zelfde tijdstip koningin Elisabeth aan kapitein Drake bevel gaf zich naar het Spaanse Cadix te richten om daar zo veel mogelijk vijandelijke schepen te vernietigen . Pure perfidie dus . Motley schrijft van zijn kant dat de onderhandelaars van Spaanse zijde alleen naar Oostende gekomen waren om de stad te bespieden en dat ze tijdens de onderhandelingen in februari en mei telkens vergezeld waren van ingenieurs die als kamerknechten vermomd waren . Deze laatsten konden vrij hun ogen de kost geven en aantekeningen maken terwijl de stad bezocht werd .

Het werd dus een maat voor niets . Er werd veel geluld en nog meer ge-et en , maar daarbij bleef het . Vermeldenswaardig is nog dat aan de besprekingen werd deelgenomen door Robert Cecil , graaf van Salisbury , die als zoon van de Engelse minister Burghley , daar zijn leerschool in de diplomatie ging doorlopen . Hij volgde in 1598 zijn vader op en droeg dus enkele jaren later de verantwoordelijkheid voor alle maatregelen die in Engeland getroffen werden met betrekking tot het beleg van Oostende . De huidige markies van Salisbury is in bezit van de " Cecil Papers " waarin zich benevens verscheidene kaarten en plannen van het toenmalige Oostende ook een schat van informatie moet zitten over het verloop van het beleg . Daar bevindt zich onder meer het fameuze plan van Oostende in 1593 dat werkelijk een prachtstuk is .

o
o o

Bij de tocht van prins Maurits naar Duinkerke werd het fort Albertus veroverd maar naderhand weer verlaten . Alles wat brandbaar was werd door het vuur vernield . Toen de aartshertog daar aankwam bij de aanvang van het beleg vond hij aldaar bijgevolg niet het minste comfort . De historie wil dat hij zijn intrek nam in een nabijgelegen herberg waar tot in de moderne tijd nog de kamer werd getoond waar hij verbleef . de Bonours zegt echter dat hij dadelijk zijn kwartier opsloeg in het fort zelf terwijl de verschillende legereenheden daarrond werden verspreid . Over het kamp zelf spreken we later .

Het logement van de aartshertog binnen het fort vloog in brand op 13 november 1601 . Het " Tagesregister der Belagerung " vermeldt dit op spottende toon : " Men zegde dat het vuur uit de hemel kwam . Het brandde hevig en nam de overhand ondanks alle moeite aangewend door geestelijken die met kruisen zegenden en het gebruik van grote hoeveelheden ongewijd water die er weinig

Figurlicher abbildung von der Abben- nung des Ertzhertzogen Losament gelegen in der Schantzen Alberti.

konden aan verhelpen . " Veel kostbare juwelen gingen verloren zodat de schade werd geraamd op 15.000 gulden .

Na het beleg bleef het fort Albertus nog lang bestaan want toen in 1745 het Franse leger Oostende kwam belegeren had het nog een Oostenrijkse bezetting . De sterkte werd veroverd door de markies de Contades , zonder moeite weliswaar want het garnizoen had vooraf de wijk genomen naar Oostende . Het is vanuit het fort dat de aanval begon , langs de meest gemakkelijke weg , langs de duinen , tot er een gunstige stelling verkregen werd tegenaan de westelijke verdedigingswerken van de stad . Maar dat is natuurlijk een andere historie .

Het fort Albertus werd op 1 maart 1782 verkocht aan een zekere Franquin , kapitein van het regiment van Vierset , voor 300 gulden . Deze heeft het geslacht om daar een eigen woonst op te richten . De zelfde dag werd ook het fort St-Philippe , bij Sas-Slijkens , verkocht met nog enkele oude forten , redouten en wachthuizen rond de stad . Alles werd afgebroken . Op 2 maart werd de Kaaipoort verkocht om aan Oostende een eerste uitbreiding toe te laten .

De plaats van het fort Albertus vormt heden ten dage nog een uitsprong aan de dijk te Mariakerke want de versterking werd steeds beschermd door strandhoofden en dwarshoofden of kateien . Deze boden meteen beschutting voor enkele vissersboten die op het strand kwamen aanleggen . Een fijne afbeelding hiervan kan men zien op een grote kaart die het beleg van 1706 voorstelt .

°
° °

FORT SINTE - ISABELLA

De juiste ligging van het fort Isabella kennen wij allemaal: aan de Elisabethlaan , waar de vervallen hofstede van Hamilton voorlopig nog staat .

De schans kreeg zijn grote bekendheid door de muiterij van het garnizoen , even voor het beleg begon . Muiterij was geen ongevoen verschijnsel in het Spaanse leger want meer dan eens bleef de betaling van de soldij uit . De huurlingen vochten niet uit vaderlandsliefde of godsdienstige overwegingen . Deze gevoelens waren deze ruwe kerels vreemd . Wanneer ze regelmatig betaald werden deden ze hun djob , maar wee echter wanneer ze gedurende een tijd platzak bleven . En dat was nu juist wat de bezetting van het fort Isabella overkwam . Ze zochten zelfs schriftelijk contact met de vijand uit de stad en waarschuwden deze dat het beleg nakende was.

*Sporen van het fort ISABELLA aan de «Hofstede van Hamilton»
langs de Elisabethlaan.*

Dit beleg was reeds in gang wanneer een overeenkomst met de legerleiding bereikt werd . De onbetrouwbare muiters werden echter overgeplaatst naar Sint-Winnoksbergen .

Fort Isabella werd langs drie zijden beschermd door een natuurlijke waterloop . Vanaf Snaaskerke vloeide namelijk vanuit de Ieperleet een vliet in de richting van Mariakerke en vlak langs de zuidkant van het fort . Er waren op deze plaats echter ook twee vertakkingen van deze waterloop die de oostkant en de westzijde van de versterking beschermden en in de richting van de duinen verder vloeiden . Het water aan de westzijde staat op de kaart van 1600 aangeduid als het " Stynks Leet " of Steense Geleed . Het oostelijk geleed vloeide langs het verwoeste Ste-Catherinagehuchtje .

Zolang de forten Albertus en Isabella niet gereed waren logeerden de soldaten die voor de bezetting bestemd waren op een plaats aan de voet van de duinen en tussen de twee leedjes . Ook hadden ze een molenwal nabij Ste-Catherina in handen . Niet ver vandaar lag het kleine fortje dat de zelfde naam droeg , maar meestal betiteld werd als " Fort de grooten durst " , en in handen was van de Oostendenaars .

Het werd noodzakelijk geacht dit fortje te veroveren alvorens aan Ste-Isabella te beginnen want de bouwplaats kon gemakkelijk beschoten worden van daaruit . Men liet twee stukken geschut aanrukken vanuit Sluis , enkele schoten werden gelost op het schansje , waarna de bezetting zich overgaf . Dit was op 15 oogst 1599 .

Hoe groot was nu het fort Isabella ? Gezien luchtfoto's daar een antwoord op geven zullen we ons niet uitdrukken in meters . Men kan zich daaromtrent een goed idee vormen wanneer ik zeg dat de versterking, met uitlopers en al , een grootte had van één zijde van het Leopoldspark - de zijde langs de Spilliaertstraat - in het vierkant . Het eigenlijke fort , aan de basis van de buitenzijde gemeten , was ongeveer zo groot als de Wapenplaats , met bestrating en al . Het kon dus beschouwd worden als een sterkte van redelijke omvang .

Toen het beleg van Oostende begonnen was wilde de Engelse bevelhebber , Francis Vere , het verlies van het Catherinafortje compenseren door de oprichting van een andere kleine versterking vlak daarbij . Hij koos hiervoor een drooggebleven hoogte waar zich de ruïnes bevonden van het voormalig ROOD HUIS . Vere was juist een nieuw contingent van duizend Engelse Roodjakken toegewezen waarvan men zegde dat ze pas uit de gevangenschappen waren ontslagen om als soldaat te dienen . Een eerste poging van Oostendse springers om het ROOD HUIS te veroveren mislukte daar ze teruggedreven werden door de muiters van het fort Isabella !!! Een tweede golf soldaten lukte daar wel in en in weinig tijd werd een schans opgeworpen die

bijna klaar was toen de Engelsen door artillerievuur werden verdreven . De wallen waren reeds tamelijk hoog , de vestinggracht breed en op het contre-escarp waren reeds stormpalen geplant . De schans werd door de Spanjaarden bezet op de feestdag van Sinte Anna en kreeg deze naam toebedeeld .

Ik heb dit ene feit willen aanhalen om aan te tonen dat het opwerpen van een klein fortje of schans niet zo veel tijd vergde en dat er , materiëel gezien , niet zo veel bij te pas kwam.

o
o o

FORT SINTE CLARA

Dit is het eerste fort van de binnengordel dat gebouwd werd . De resten vindt men nu nog nabij het voormalig dorp Stene, en wel in de hoek die gevormd wordt door de Stuiverstraat en de Zilverstraat . (Zie foto en schets)

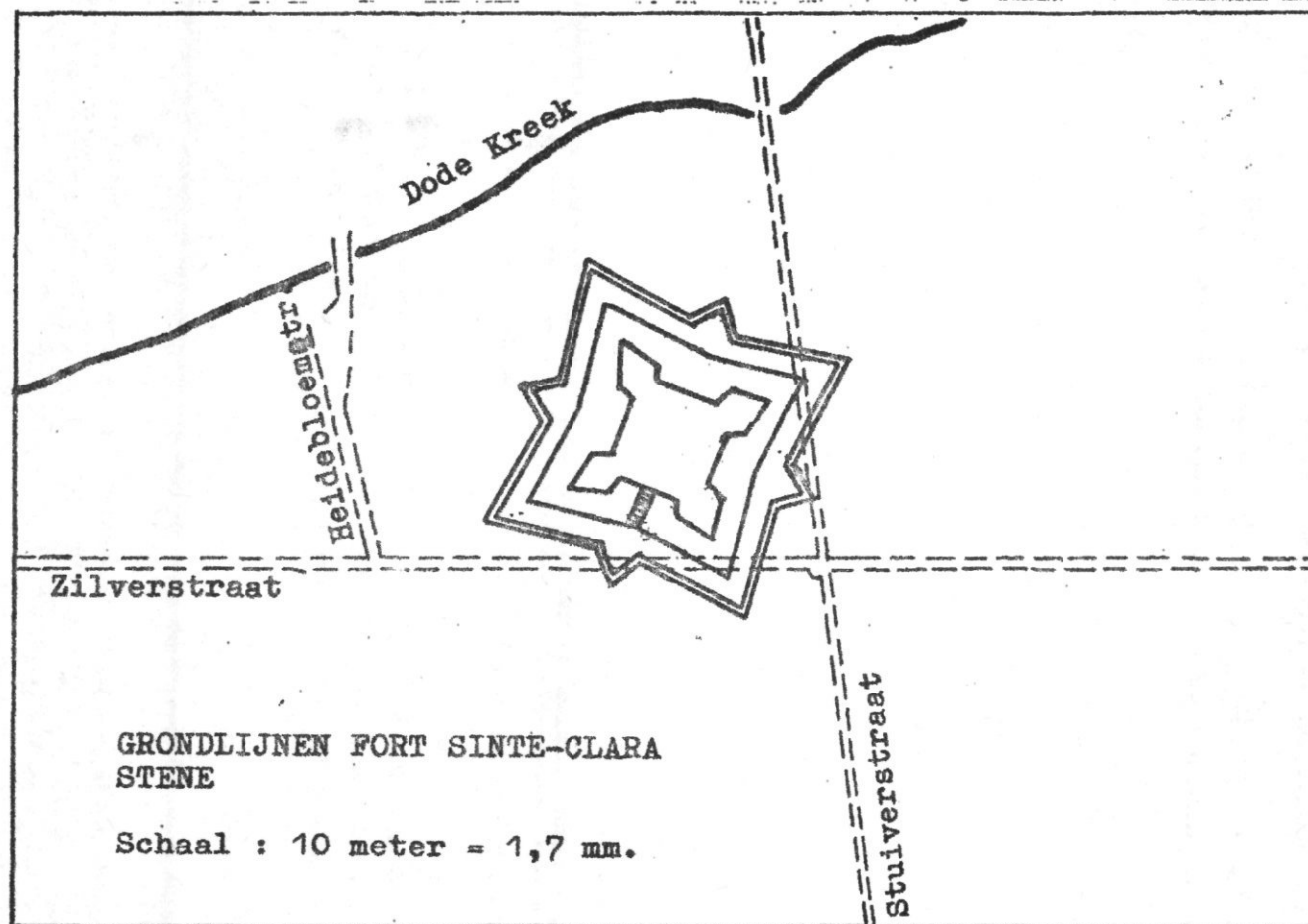
Een luchtfoto die genomen werd toen de bodemgesteldheid uitzonderlijk gunstig was en de gelegenheid gaf om een stuk omligging van het fort waar te nemen liet me toe de vorm van het geheel vast te leggen en de omvang te berekenen . Zo kwam ik tot een grootste zijlengte van 217 meter . Dit geeft een oppervlakte van 47.000 vierkantmeter . Nu is deze foto niet meer te maken want de sporen zijn uitgewist door de aanleg van de Tijnstraat , de Kruidenstraat en de Lavendelstraat .

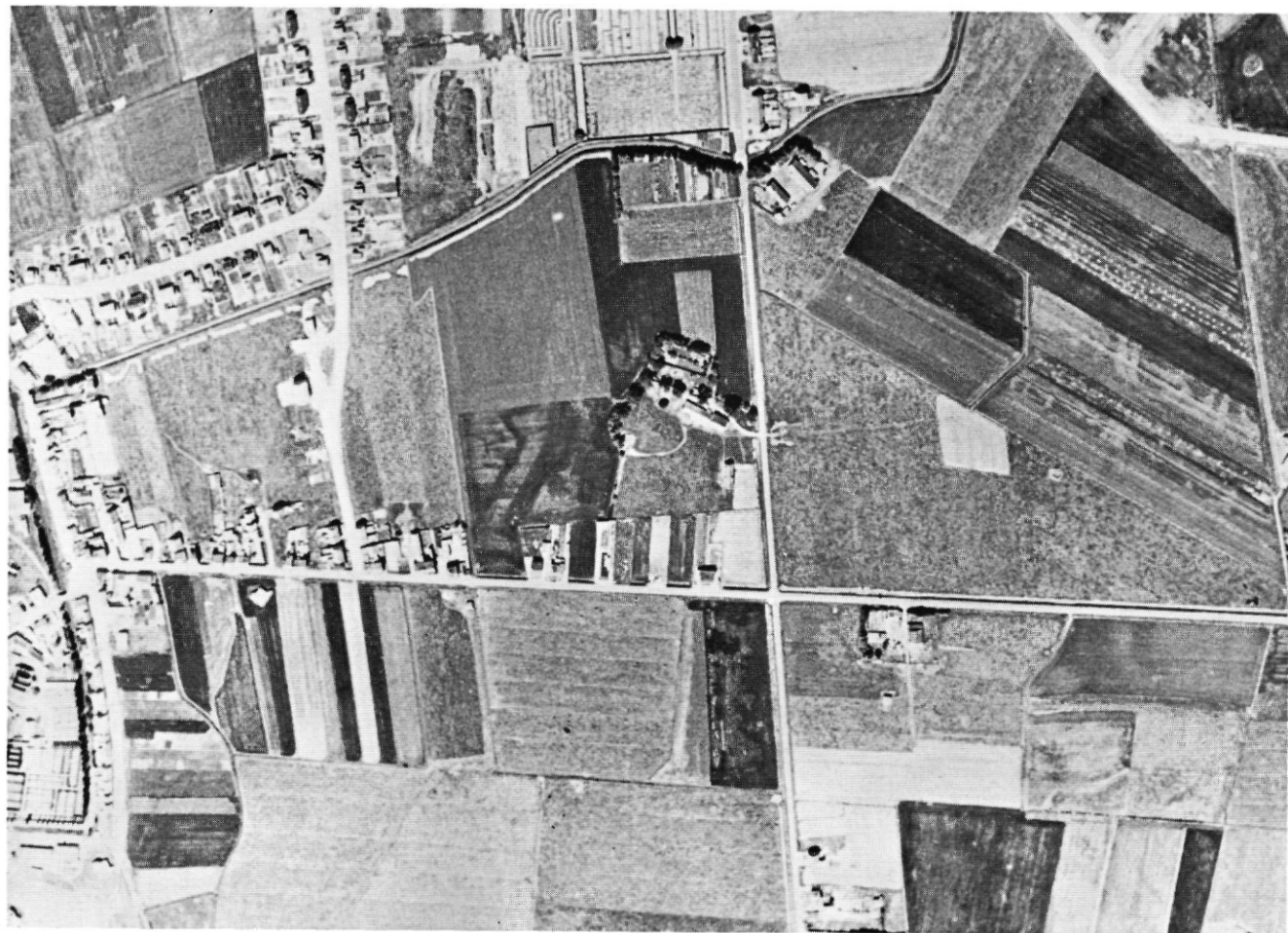
Het fort had het zelfde model als de andere , maar het was niet omringd door krekken , tenminste indien men de ene huidige " Dode Kreek " buiten beschouwing laat . Hierdoor werd meer zorg besteed aan de buitenste verdediging . Rond de vestinggracht werd een stevig glacis aangelegd dat op zijn beurt omringd was door een glacisgracht .

De naam Clara was ook de naam van de aartshertogin die Isabella-Clara heette .

Over het bedrag dat besteed werd aan het bouwen van de forten, over de gebruikte materialen en het getal werklieden dat aangeworven werd kan men vele details lezen bij Vlietinck .

Aan de forten Albertus en Bredene (aan de Geule) waren reeds kampen toegevoegd . Nu besloot de legerleiding een derde kamp te vormen rond het fort Ste-Clara , niettegenstaande het te kort aan manschappen . Noodzaak dwong echter . De eerste reden was dat er tussen dit fort en de stad een grote open vlakte lag waar de Oostendenaars vrij polderklei en graszoden kwamen halen om de

FORT SINTE CLARA - gedeeltelijke omlijning tussen Zilverstraat en Stuiverstraat.

eigen wallen te versterken . Een betere bezetting aan soldaten zou de belegeraars toelaten enkele bijkomende schansen en redouten op te richten . Een andere reden was dat men de tegenpartij wilde beletten zelf versterkingen op te richten die bedoeld waren om van daaruit de verbindingsweg tussen de forten Ste-Clara, St-Michiël en Bredene af te snijden of te bombarderen . De soldaten werden ondergebracht in hutten rond het fort en zelfs tot binnen het glacis .

De schans Ste-Anna werd hierdoor overbodig . De bezetting werd weggetrokken en geleidelijk werd de sterkte afgebroken .

Het kamp werd door graaf Van den Berg geheel omringd met een aarden wal uit klei en takkebossen van 13 spannen hoogte (1 span = 22/25 cm) , hetzij ongeveer 3 meter , met goede verdedigingswerken .

Ook hier brak éénmaal brand uit . Aangewakkerd door een felle zuidenwind vernielde het vuur bijna het gehele kamp . Dit gebeurde gedurende de nacht en de Oostendenaars maakten gebruik van de vuurgloed om naar ginder hun geschut te richten , hetgeen veel slachtoffers maakte .

Gedurende de herfst van het eerste belegeringsjaar bleef het maar pijpenstelen regenen . Op zeker ogenblik lag het fort Ste-Clara lijk een eilandje midden een meer .

°
° °

FORT SINT MICHIEL

Dit fort , ook geheten " Coulombier " , lag veilig achter de Zandvoordekreek , de latere Gouweloze , en wel in de nabijheid van de huidige Koebrug waar deze kreek onder de Zandvoordestraat loopt .

Deze sterkte was veel kleiner dan de vorige twee . Het bezat slechts twee bastions die naar de stad gericht waren en een lunette op de achterste flank . Het fort heeft geen noemenswaardige rol gespeeld gedurende het beleg , tenzij deze van waakhond.

Het lag er echter nog toen het in 1625 ingebouwd werd in de Legaardsdijk die vanaf het latere Slijkens de Gouweloze insloot en verbinding gaf met de Steense dijk .

°
° °

HET FORT VAN BREDENE AAN DE OOSTZIJDE VAN DE GEULE

Over dit fort , dat " Fort van Bredene " werd genoemd , heb ik reeds uitvoerig geschreven in het Jaarboek van Ter Cuere 1973 . Over de naam moet ik echter nogmaals verduidelijken dat het eerste " Fort van Bredene " aangelegd werd rond de dorpskern van Bredene . Toen na de aanvang van het beleg deze sterkte zijn strategische betekenis verloren had en er in de duinen tegenaan de Geule - eveneens op het grondgebied van Bredene - een nieuw fort met bijhorend kamp werd aangelegd , werd de naam aan deze zeer belangrijke stelling overgedragen .

In tegenstelling met de andere forten rond Oostende heeft " Bredene " wél een grote rol gespeeld gedurende de oorlogsoperaties , endit gedurende de drie jaar dat het beleg heeft geduurd . Steeds werd het fort uitgebreid met bijkomende schansen en versterkingen die ook hier hun eigen naam kregen . Tegenaan het eigenlijke vierkante fort dat op de duinen gelegen was lag een grote bijk en daar werd het soldatenkamp opgericht .

Gezien de nog jonge Geule bij laag water te voet doorwaadbaar was en verrassingsaanvallen vanuit de stad steeds te vrezen waren werd het fort , en hoofdzakelijk het kamp , zeer kwetsbaar geacht . Rond het geheel werd een wal opgericht zodat ieder zich daarbinnen zou kunnen terugtrekken bij het minste alarm .

Een van de bijkomende versterkingen werd opgericht tegenaan de Geule zelf . Het had de vorm van een langgerekte driehoek voorzien van drie lunetten die tegen de stad gericht waren . Er kwam nog een arm bij die in oostelijke richting afweek en over een redoute beschikte . Deze versterking , die de naam kreeg van Sint-Charles , de patroonheilige van graaf de Bucquoy (bevelhebber van het gehele kwartier) , kreeg tegenaan de wallen een dijk van zandzakken als bescherming tegen het water . Bij springvloed liep het geheel echter meermaals onder zodat de bezetting steeds hals over kop moest vluchten .

Het kanaaltje dat gegraven was vanaf Plassendale tot Bredene -Dorp werd doorgetrokken tot aan de voet van de duinen en aan het uiteinde lagen verschillende losplaatsen .

°
° °

In het begin van dit artikel heb ik gezegd dat gedurende het beleg ontelbare versterkingen werden aangelegd die ook allen een eigen naam kregen . Om te verduidelijken hoe de omgeving van Oostende er toen uitzag wil ik de oorspronkelijke tekst van de Bonours aanhalen :

" C'étoient infinix Retranchements , de diverse disposition , Plateformes e. Cavaliers , élevez contre la Ville , Fortz , redutz , Etoilles , demies Lunes , Bonnetz quarrez , Flancz , Epauls , Lignes droites , Lignes obliques , en Pointe , en Ecusson , Diques , Galleries , Gabionnades , Faissinades , Blindes , Bateries royales , petites Bateries , Bateries de deffense e. autres semblables besoingnes , revenans a plusieurs milliers de florins ."

Dit alles liep door elkaar en veranderde het gebied in een doolhof .

(Gabionnades : hoge manden zonder bodem die gevuld werden met aarde en dienden als beschutting)

o
o o

VAN FORT NAAR KAMP

We weten waarom de forten rond Oostende werden aangelegd. Maar eens de belegering van de stad begonnen hadden ze geen militaire betekenis meer . Het is niet van daaruit dat op de belegerden werd geschoten .

Drie forten werden echter het hoofdkwartier van drie grote legerkampen : Albertus, Ste-Clare of fort van Sint-Jan-Stene en Bredene . Het spreekt vanzelf dat de soldaten van de aartshertog in de kleine forten geen kwartier konden vinden . Ze legerden dus in tenten en hutten in de ronde . Deze kampen , LAGERS of LEGERS, liggen aan de oorsprong van onze benaming voor " leger " of krijgsmacht . Het komt er op neer dat de forten een grotere uitbreiding namen want rond de kampen werden , zoals we gezien hebben , ook schansen en verdedigingswerken gebouwd . Wanneer er in het vervolg gesproken werd over het fort Albertus of het fort van Bredene , dan sloeg zulks op het gehele kwartier of versterkt legerkamp .

Hoe zag zo'n nieuw fort of kamp er uit ?

Er bestaan meerdere schilderijen die er een afbeelding van geven . Het eerste is zeer gekend en werd ter illustratie opgenomen in Vlietinck's werk . De schilder is onbekend . Hier hebben we het kamp van Mariakerke .

Een ander is van Michel-Ange de la Bataille , vermeld in Verbouwe onder nr. 219 . De beschrijving die erbij hoort zou ook kunnen slaan op het werk van Sebastiaan Vrancx . Op het schilderij van deze laatste zien we Oostende van uit het Zuiden, dus van uit het kamp rond het fort van Stene . Men ziet al dadelijk dat derge-

lijk kamp nog wat anders is dan een verzameling soldaten . Een prachtige copij kan men bewonderen in het Heemkundig Muzeum van " De Plate " .

In die tijd bestond een leger zowel uit burgers als uit militairen . Soms waren deze laatste in de minderheid . De eigenlijke strijders hadden verzorging nodig en velen sleepten met zich vrouw en kinderen mee . Uit dat rieptje-raptje van kinderen groeide niet veel goeds . Dat kan men uitmaken uit veel oude strafproccessen waar blijkt dat de beschuldigde misdadigers " soldatenkinderen " zijn .

In het kamp hadden we vooreerst de administratie die moest zorgen voor het voedsel . Dan was er de accountant die de rekening van elke soldaat bijhield : aan de debitzijde de soldij en de vergoedingen voor extra-prestaties , aan de credietzijde de kosten bij ziekte of verwonding , losgeld in geval van krijgsgevangenschap . Dit was allemaal niet zo simpel .

Gezien er gevochten werd vielen er ook gekwetsten en deze moesten verpleegd worden . Daartoe diende de zagezegde dokters , chirurgijns en apotekers . In het kamp Albertus hadden deze hun paviljoenen langs het Albertusgeleed . Tijdens het beleg dat zo lang duurde liep het met de ziekenverzorging echter in het honderd . Het ontbrak aan ruimte , matrassen , linnen en medicamenten . Maar gelijk hoe , er moesten verzorgers zijn en dat werk werd dan zoals gewoonlijk opgeknapt door de vele vrouwen die zich bij het leger gevoegd hadden .

Voor de zielezorg waren er de Jezuïeten die in ieder kamp een kapel ter hunner beschikking hadden .

Er waren vanzelfsprekend ook deftige kwartieren waar de legerleiding en de officieren verbleven in betere behuizingen en paviljoenen .

De gewone soldaten kregen hun kwartier volgens de landstreek vanwaar ze afkomstig waren . Het was best soort bij soort te stoppen want anders waren er nog meer vechtpartijen geweest dan reeds het geval was . In het leger van de aartshertog waren zowat alle landstroken van West-Europa vertegenwoordigd . Iedere soldaat moest zijn plan maar trekken . Hij had recht op een vooraf bepaalde ruimte en daar bouwde hij zelf zijn schuiloord uit hout , stro , riet of wat hij maar kon vinden .

Maar vanwaar ze ook kwamen of welke taal ze ook spraken , allen gingen ze naar de markt . Dat was een gemeenschap op zichzelf . Daar vond men de kramen , tenten of hutten van de herbergiers , marskramers en ambachtslieden . Handelaars in levensmiddelen noemde men ZOETELAARS . Eigenlijk vond men daar alles wat men

LEGERKAMP BIJ HET FORT VAN STENE

in een groot dorp kon aantreffen : bakkers , beenhouwers , kleermakers , wapenmakers en er waren eethuizen . De zoetelaars zorgden voor de bevoorrading van gans het leger en ze genoten dan ook de bescherming van de hogere overheden .

Dat werd allemaal goed geregeld door de provoost van het kamp . Hij stond in voor orde en zindelijkheid . Ieder moest gebruik maken van de bijzondere latrines . Het niet naleven van dit reglement werd streng bestraft , en dat was maar goed ook . Stel u voor dat ieder zijn broek zou afsteken achter zijn eigen tentje . Het zou schoon worden !

De provoost trad ook op als marktmeester . Hij regelde de staanplaatsen , bepaalde de maximumprijzen en hield toezicht op maten en gewichten .

Men kan zich wel indenken dat de beleggers een enorm verbruik aan voedsel hadden . In de streek rond Oostende was niets te vinden . De boeren waren er al lang weg en zelfs de bomen en struiken hadden er moeten aan geloven voor brandstof , voor het aanleggen van de schansen en de massa fassijnen die nodig waren om wegen en dijken aan te leggen door het moeras .

Alles moest dus per boot aangevoerd worden , en zoals ik al zei waren bijna alle forten - nu kampen - aangelegd langs een vliet . Alzo legden de boten met munitie aan vlak bij het fort Albertus en aan de duinen te Bredene .

In het kamp waren veel vrouwen te vinden . Soldaten leven niet alleen om te vechten , en hun soldij diende nog om wat anders dan om voedsel en drank te kopen . Dezen die hun eigen vrouw met zich meesleepten genoten van verzorging uit eerste hand , maar ook de anderen moesten geriefd worden .

Er waren natuurlijk de vrouwen die allerhande karweien opknaptten , de was deden en gekwetsten verzorgden . Maar er waren de anderen . Ietwat afgelegen van het grote gewoel lagen de tenten die ingericht waren als bordeel .

Ik vernoem hier met opzet de bordelen omdat ik hier even wil afwijken van het onderwerp . Elders krijg ik misschien de kans niet meer . Het zal u misschien verwonderen dat dit ons zal leiden tot de hoofdpersoon bij het beleg , namelijk aartshertog Albrecht .

Gemeenschappelijke vrouwen hebben bij de legers steeds een grote rol gespeeld en ze werden door de legerleiding aangeworven voor bijzondere doeleinden . Te dien tijde was het gebruikelijk dat er vier tot acht waren per compagnie van 200 man .

Bij de belegering van Oostende waren er niet eens zo veel en juist dat wilde ik hier vermelden . Bij verordening van 27 mei 1596 werd door de aartshertog bepaald dat het aantal publieke vrouwen in zijn leger moest beperkt blijven tot DRIE per compagnie. Daarbij werd hen de verplichting opgelegd zich discreet te verschuilen onder de mom van wasvrouw of iets dergelijks . Het reglement schreef verder voor dat ze een " âge compétent " moesten hebben , wat dat ook wil zeggen . Ook werd vereist dat ze moesten goed gezond zijn en van stevige lichamelijke conditie . Dat zal wel nodig geweest zijn onder de omstandigheden .

Omdat u beter de gronden van deze beperking in aantal zoudt begrijpen moet ik u even laten kennis maken met de aartshertog en zijn gemalin ,

Velen onder ons dragen een beeld mee van dit voorbeeldig koppel zoals zij ze hebben kunnen bewonderen in de ommeegang ter gelegenheid van de zeewijding te Oostende . Als figurante voor Isabella koos het comité het schoonste meisje uit de hoge burgerij van de stad . Ze kon natuurlijk te paard rijden en naast haar reed een even jonge flink uit de kluiten gewassen Albrecht . En nu moet ik u teleur stellen ,

Albrecht was bijna een en veertig jaar oud toen het beleg begon . Hij was een klein, bleek , mager mannetje met afhangende habsburgkin , blond , maar zoals vele kleine mannen (Karel I , Lodewijk XIV en Napoleon) wist hij aan zijn figuur een zekere majesteit te geven . Dit vloeide grotendeels voort uit het feit dat hij zijn onkel , koning Filips II , een grenzeloze bewondering toedroeg . Hij trachtte deze in alles na te doen , deed zijn best om er somber en plechtstatig uit te zien , sprak weinig en traag maar steeds uit de hoogte . Tot aan zijn huwelijk met zijn volle nicht Isabella was hij een Spaanse kardinaal geweest en daarbij inquisiteur-generaal met een flink inkomen . Door indiscreties van zijn biechtvader was het in beperkte kring bekend dat hij niet tot het vaderschap bestemd was .

De toneelschrijver Michel de Ghelderode zal dit ook wel geweten hebben want in een marionnettenspel dat " Le siège d'Ostende " heet spreekt hij over de man van Isabella als " sa nouvelle archiduc  le de mari " .

Isabella , van haar kant , was 33 jaar oud toen ze huwde en was tot die tijd op pensionaat geweest . Als hovelingen over haar schrijven dat ze " tamelijk knap " was dan is de kwalificatie net voldoende om ons te overtuigen dat ze ver van schoon was . Een lachetaart was ze zeker niet en staatsredenen zowel als het uitdrukkelijk bevel van Filips II lagen aan de basis van dit huwelijk . Het was dus zeker niet om haar persoon dat Albrecht zijn kap over de haag gesmeten heeft . Wij hebben allemaal geleerd hoe

de Zuidelijke Nederlanden onafhankelijk zouden zijn geworden indien er kinderen waren gesproten uit dit huwelijk . Bij de overdracht van de Nederlanden was zelfs in de akte een grote plaats ingeruimd over de bestemming van de kinderen en kleinkinderen die er eventueel zouden komen . Kwestie van de Nederlanders zand in de ogen te strooien en Albrecht en Isabella op gejuich te ontvangen . De lepe koning berekende wel vooruit dat er geen nazaten zouden zijn want hij wist beter dan wie ook met wie hij te doen had .

Albrecht kon bijgevolg gemakkelijk de puritein uithangen in de ogen van zijn toekomstige nonkel-schoonvader en nichtvrouw-tje Isabelle . Een poseur was hij wel . Tuimelingen in het hemelbed ? Noppes !

De hertog van Alva , de verguisde wiens kop van jut ook niet is gebarsten van het lachen was wèl een uitstekend legeraanvoerder en wist beter wat een soldaat toekwam . Toen hij in 1567 met een goed gedrild leger van om de tien duizend man naar de Nederlanden afzakte bevonden zich bij zijn tros ongeveer 2.000 vrouwen , netjes ingedeeld per soort : de fine-fleur voor de edellieden , tweede klas voor de kapiteins en de mindere kwaliteit voor de soldaten . Er waren zelfs een aantal nette jongelingen aangeworven voor de andersdenkenden . Onder deze troep heerste een grote discipline waarvoor Alva van alle zijden de meeste lof werd toegezwaaid . (1)

Appetijtelijk zullen deze dames zeker niet geweest zijn maar er werd toch om gevochten . Zo schreef Ph. Fleming in zijn dagboek over het beleg van Oostende :

" Quam desselfs daeghs enen Spaengiaert uyt het Legher vande West-zijde overgheloopen/ die sijnen Camarade / Ter oorsaecke van

(1) Van Meeteren - Nederlandtsche Historie - 1612 - o.a.

Daer volghden veel Wijven / Hoeren ende Jongers / zijnde verdeylt met wonderlijcke goede ordere ende soorten / als de Edeler Hoeren ende Capiteyns Hoeren / ende de rijcke Hoeren / ende arme Wijven ofte Hoeren der Soldaten / met bequame disciplijne onder haer / daer over den Hertogh grooten Lof toe geschreven werdt .

Het is altijd zo geweest. Toen Karel de Stoute met zijn afgezwakt leger te Nancy werd verslagen en hijzelf er de dood vond dan bleven toch ook nog 2000 vrouwen achter in de handen van de vijand .

eene Hoere hadde doot ghesteecken/ zijnde oock seer int aensicht ghequetst / die ons verclaerden datse gheresolveert waren/ binnen vijf of ses daghen ons Porquespicq ende oude Stadt met ghewelt aen te vallen / ende soo het moghelijk ware te importeren . "

De over looper gaf nog verdere informatie , maar niet over zijn persoonlijk geval . Misschien was de ruzie begonnen bij de file-vorming. Kleine oorzaken hebben soms grote gevolgen .

We zullen er hier maar een punt achter plaatsen . Ik heb alleen willen aantonen dat een legerkamp vele facetten vertoonde en er nog wat anders bij te pas kwam dan alleen maar vechten . Er zouden nog veel bladzijden te schrijven zijn over de miserie onder de belegeraars , bijzonderlijk gedurende de eerste winter die reeds zeer vroeg begon , over de waterellende , ziekten , honger en gemis aan zorgen .

°
° °

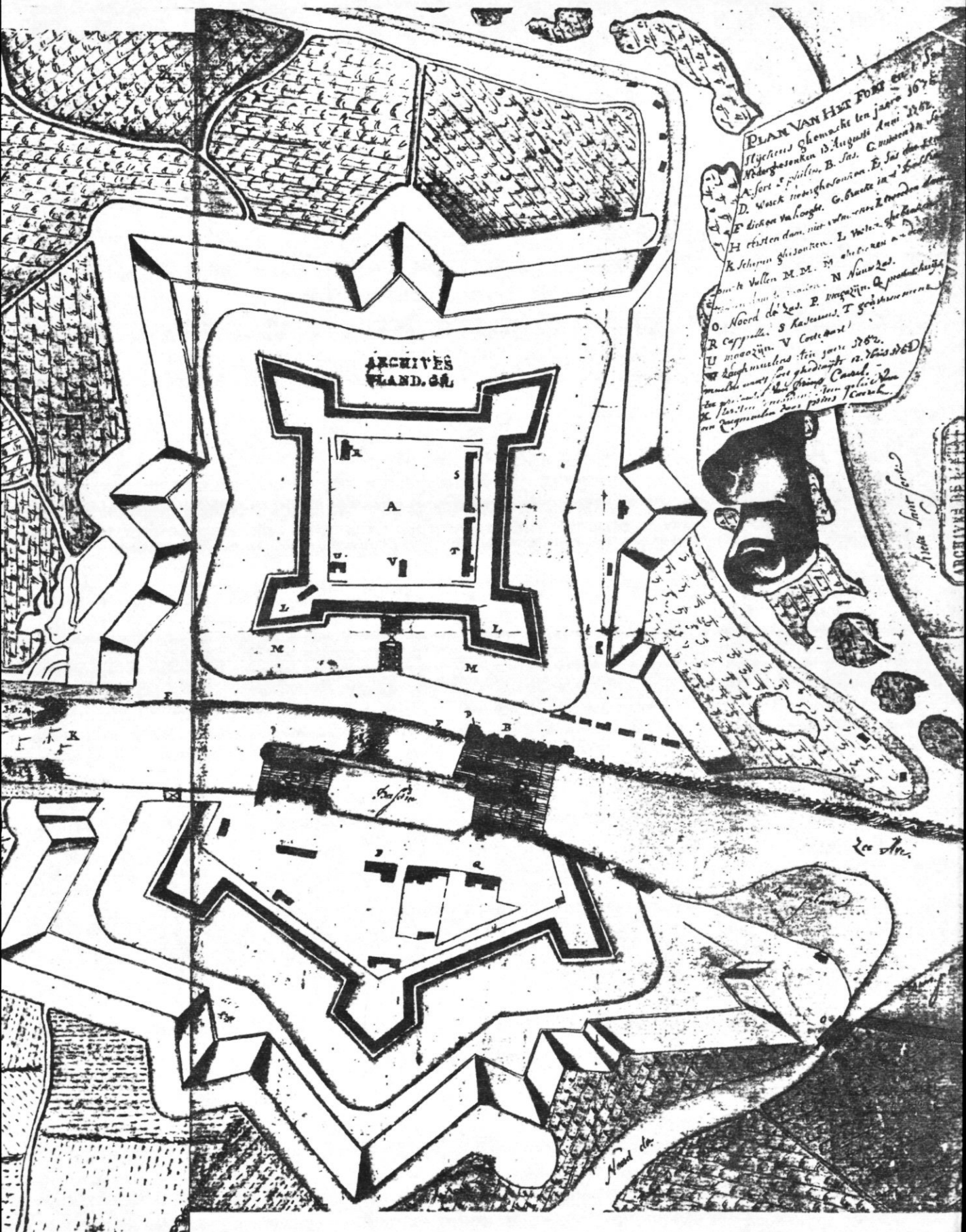
HET FORT ST-PHILIPPE , OOK GENOEMD FORT VAN SLIJKENS

Dit fort was gelegen aan de Voorhavenbrug (de Bolle) en bijgevolg op het huidige grondgebied van Oostende . Voorheen lag het emplacement natuurlijk in de gemeente Bredene .

Het werd gebouwd om de belangrijke sluizen van Slijkens te beschermen . Deze werden in gebruik genomen in 1676 en ik zal er maar dadelijk bijvoegen dat ze ten gevolge van de slechte bodemgesteldheid gedeeltelijk ingestort zijn op 13 aug. 1752 . De nu nog bestaande sluizen werd meer landinwaarts gebouwd zodat het fort toen zijn reden van bestaan verloor .

Sommige schrijvers spreken over twee forten , langs weerszij van de sluizen . Ook op enkele kaarten is er spraak van het fort St-Philippe , zuidwaarts , en het fort Slijkens , noordwaarts van de sluizen . Ferraris draait zelfs de namen om .

Laat me toe te zeggen dat er maar één fort was en dat het zogenaamde fort Slijkens slechts een deel was van de verdedigingswerken van het fort St-Philippe . Er wordt ook meestal gezegd dat het "fort van slijkens " een HOORNWERK was . Ik wil deze kleine fout niet dramatiseren maar er toch op wijzen dat het hier een KROONWERK betrof . Daar bestaat geen twijfel over : twee vlakken of courtines gescheiden door een bastion en geflankeerd door halve-bastions . Feit blijft dat een hoornwerk noch een kroonwerk mag bedacht worden met de naam FORT .

St-Philippe was een sterk en goed verdedigbaar fort . Zie maar even naar zijn ligging :

Het eigenlijke fort lag in het Gouverneurpolderken dat geheel omringd was van water , in hoofdzaak door de toen zeer brede Gouwelozeekreek . Het kroonwerk aan de overzijde van het kanaal beschermde de sluizen volledig langs de noordzijde . Ook dit gedeelte was omringd door vestingwater en bezat nog een buitenwal . Daarlangs vloeiide dan nog de Noord-Ede die op dit punt haar water liet uitvloeien in de havengeul van Oostende . Het water van de Noord-Ede werd op peil gehouden door een klein sluiken .

Aan de overzijde van de Noord-Ede lag de Potteriepolder die bedijkt werd in 1634 . Ook deze dijken maakten deel uit van het verdedigingswerk van het fort en ze waren voorzien van enkele lunetten . Dit retranchement is echter van latere datum en is opgeworpen door de Fransen in 1702 . Wanneer men vanuit de stad met de pontschuit de Geul overstak om door de schorre het kroonwerk te bereiken dan moest men eerst over de Paemelkreek via de " Lange Brugge " . Dan trok men over de dijk van de Potteriepolder om vervolgens langs een pad de brug van de Noord-Ede te bereiken . Tussen de driehoek die gevormd werd door dit pad en de bedijking langs de havenzijde ontstond later de wijk Mosselhoek . Deze is nu verdwenen in de brede havengeul . Het is dus niet moeilijk zich te oriënteren .

Komen we nu weer tot het fort zelf :

Dat was gebouwd volgens het vroeger uiteengezette recept : zand , polderklei daarop , stevig vastgehouden door grasbegroeiing . De toegangspoort lag aan de kanaalzijde . Over het vestingwater lag een ophaalbrug . De berm of voorwal was dicht bezet met palissaden . Buiten de gracht lag een glacis omringd door een glacisgracht .

In het eigenlijke fort , een vierkant met de traditionele bastions op de hoeken , vertoefden de militairen . Men vond er het huis van de gouverneur , een kapel , wachthuis bij de poort , soldatenkwartieren , casematten en het munitiedepôt voor de artillerie .

Binnen het kroonwerk waren er particuliere gebouwen en provinciemagazijnen . Het had dus een meer burgerlijk karakter want men vond er de behuizingen van het sluizenpersoneel en een herberg . De huidige Bredenesteenweg tussen de Yacht-Club en de Ibis lag binnen dit kroonwerk .

Nadat een deel van de zuidkant van de sluizen was ingestort werden grote gedeelten van de twee bastions aan de kanaalzijde van het fort geslecht om de daarvoor liggende vestinggracht op te vul-

len . Een deel van de oostelijke zijde van het kroonwerk aan de overkant werd eveneens afgevoerd om tussen de sluizen een tweede dam aan te leggen nadat een eerste dam , meer oostwaarts in het kanaal , onafgewerkt was gebleven . Deze afdamming was dringend en het afvoeren van de aarde van het fort was de snelste manier om het werk te voltooien .

°
° °

Tijdens de Spaanse Successieoorlog had Oostende een Frans-Spaanse bezetting . De maarschalk de Boufflers heeft in 1701 een verslag opgemaakt op last van Lodewijk XIV over de toestand van de forten in de kuststreek . Hij merkt daarin op dat de fortificaties van Oostende een overdreven wanorde vertonen en volledig ongedekt zijn , zonder enig bolwerk , " aan de kant van de stad Sluis " . (oostzijde) . Het fort Philippe dekt alleen de sluizen en niet de haven , zegt hij . Daarom kon ze geen rol spelen bij de verdediging van Oostende . Hij hoopt geld los te krijgen voor de herstelling van de vesting Oostende , die tussen haakjes , vijf jaar later ingenomen werd door de coalitie van Engeland , Holland en Oostenrijk .

Een militaire rol heeft het fort Philippe dus nooit gespeeld . Het werd gesloopt in 1782 . De nieuwe sluizen waren nooit van versterkingen voorzien en dit heeft het de Engelsen mogelijk gemaakt deze aan te vallen en te beschadigen in 1798 .

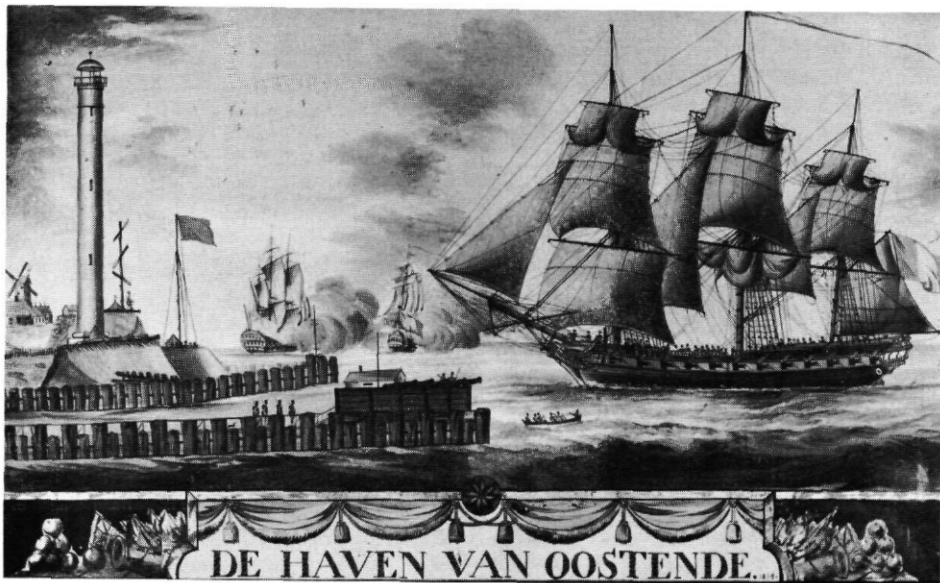
Een mooie , grote afbeelding van de eerste sluizen van Slijkens , met fort en omgeving kan men bewonderen in het stadhuis te Brugge . Zet werd geschilderd door Minderhout . Foto's ervan zijn te verkrijgen bij de Dienst voor het Kunstpatrimonium te Brussel .

°
° °

FORT WELLINGTON EN NAPOLEON

Over deze forten wil ik met opzet niet veel zeggen . Over het laatste fort bestaat het boek van Loontjens waarin ieder gaat putten , en het gebouw staat er nog .

Men zegt altijd dat de Spaanse krijgsgevangenen die tewerk gesteld werden bij de bouw van het fort stierven aan koorts . Het is wel zo dat onze streek niet gezond was , en zeker niet voor mensen die de zuiderse zon gewoon waren . Maar dat sterven " ten gevolge van koorts " hebben we al te veel ontmoet bij onze opzoe-

Eerste «Fort Napoleon»: houten blokhuis op het Oosterstaketsel.

kingen over de Franse Tijd . Koorts was de benaming voor veel kwalen wanneer militaire doodsberichten werden opgesteld . Het stond er voor ellende , honger , ontbering , onverzorgde verwondingen en geslachtsziekten . Toen de Spaanse krijgsgevangenen uit hun land werden weggevoerd was de helft reeds overleden toen ze de Franse grens bereikten . Hun reis door Franrijk zal ook geen pretje geweest zijn en wat nog overschoot toen ze te Bredene aankwamen was een stelletje wrakken . Onze medelijdende bevolking bracht hen voedsel en tabak . Geen wonder dus dat hun rangen vlug uitdunden , en aangezien ze zeker niet stierven aan overvoeding en een overlast van kleren was het gemakkelijk te schrijven dat ze aan koorts bezweken . Dit weze dus ook eens gezegd .

Het fort Wellington, dat verdwenen is , heeft feitelijk geen geschiedenis gehad . De Fransen kwamen met de bouw niet klaar, de Engelsen hebben het voltooid , en een militair gebeuren heeft zich daar nooit afgespeeld . Wel mogen we even stilstaan bij de verschillende namen die het gebouw heeft gehad . Oorspronkelijk: Fort Royal , Ergens heeft iemand geschreven dat deze naam te danken is aan het feit dat Napoleon ook koning van Italië was . Dit lijkt mij onlogisch . Ik meen dat de naam eerder slaat op het zoontje van de keizer dat de titel droeg van koning van Rome .

Na 1815 werd het fort omgedoopt in fort Wellington , en na de onafhankelijkheid van België in fort Louise . Na de ombouw tot wat we gekend hebben als " de Koers " kreeg het de naam van " Hipodrome Wellington " ,

Wat wij thans kennen als het fort Napoleon werd aanvankelijk Fort Impérial genoemd want er bestond reeds een fort Napoleon op het korte oosterstaketsel . Het was een houten blokhuis dat opgericht werd in 1803 . Kapitein Mercer heeft het gezien toen hij in 1815 de haven binnenvoer.(Roepsteen XXVII - 1975) . Het verdween toen het staketsel verbouwd werd volgens de plannen van 1839 . De naam ging over naar het fort Impérial dat ondertussen reeds de namen van fort Willem en fort Leopold had gekregen .

Oorpspronkelijk lag het fort ACHTER de duinen en niet middenin zoals dit heden ten dage het geval is . Geen militaire ingenieur zou het in zijn hoofd gekregen hebben om het fort zulke plaats te geven . De ringmuur werd ook niet gebouwd om het zand tegen te houden maar wel als steun voor de wal en het brede glacis waarmede het fort omringd werd . Dit glacis was minder breed aan de zeezijde maar aan de drie andere zijden zorgde de brede glooiing ervoor dat de hogere duinen een eindje wegbleven van het fort.

Ten tijde van Napoleon waren de duinen op deze plaats zeker 100 tot 200 meter breder . Een gedeelte verdween in zee , een ander gedeelte trok achteruit en het glacis werd bedolven onder de levende duinen .

NAPOLEON INSPECTEERT DE AANLEG VAN HET
" FORT IMPERIAL "

Naar een schilderij van Hansoul

HET FORT VAN SLIJKEN DAT N I E T GEBOUWD WERD

En toch was Napoleon van plan de nieuwe sluizen van Slijkens van versterkingen te voorzien .

In het jaar 1809 waren de Engelsen geland op het eiland Walcheren met de bedoeling de haven van Antwerpen te neutralizeren. De uitvoering van het plan verliep echter te traag en kort daarop werden ze door de Fransen verdreven .

Napoleon had echter een bijkomende zorg gekregen en was beducht voor nieuwe landingen . Dit was de aanleiding tot het bouwen van de forten Impériale en Royale . Het schema voorzag ter zelfder tijd de versterking van de sluizen van Slijkens .

Op 10 juli 1811 werden enkele eigenaars van gronden en huizen rond de sluizen gedagvaard op het gemeentehuis op bevel van de kolonel " du Genie Militaire - Directeur des fortifications entre Ostende et les Ecluses de Slyckens " . Daar zouden de nodige onteigeningen besproken worden .

Het moest allemaal heel snel gaan want er werd beslist dat op 29 juli 1811 een aanvang zou gemaakt worden van de afbraak van een aantal huizen . De bewoners moesten verhuizen tussen 21 en 28 juli .

Hier volgt de lijst van deze woningen en gebouwen :

- 1 - De twee eerste zaagmolens - de houtopslagplaats tussen de twee molens .
- 2 - 2 kleine huisjes - dubbelwoonst - nrs 81 en 82 , staande bij de 2-e molen .
- 3 - Een huis vóór de eerste molen met houtopslagplaats en aubette .
- 4 - Het huis dragende het nr. 3 - Herberg " Reine de Hongrie" behorende aan Jean de Beer . (*de douaniers logeerden in deze herberg*)
- 5 - Het huis nr. 4 , behorende aan Jean de Beer
- 6 - nr. 5 , behorende aan Jean de Brock
- 7 - nr. 6 , behorende aan Silvestre Vermeersch
- 8 - nr. 7 , beenhouwerij , schuur en stal , eigenaar Charles Baudet
- 9 - nr. 8 , herberg en bakkerij , van We Antoine Schaut .
- 10- nr. 9 , Douanebureel , behorend aan Jean Verdonck vader .
- 11- nrs.10 & 11 , van we Frans de Brock

- 12- Het huis nr. 12 , staande achter voorgaande , behorende aan we Fr. de Brock
- 13- Het huis nr. 35 , staande in een weide achter de huizen die langs het kanaal staan (André Frederick)
- 14- 3 nevenstaande huizen , nrs . 41-42-43 , rechtover de oude voorgracht van het fort St-Philippe , behorende aan Daniël De Vie , Pierre Verbus en Ange Robaey .
- 15- huis onder nrs . 44 & 45 - bakkerij van Guillaume du Bois.
- 16- Huis en Brouwerij nr. 124 , bij de Vingerlinxsluis , behorend aan Jacques Montangie (IBIS)

°
° °

Werden zeker afgebroken , de huizen vermeld naast de nummers :
7-8-9-10-11-12-14-15 .

Hieronder viel dus het huis van de We- Antoine Schaut die een paar maanden te voor gevraagd had aan de burgemeester om een speelman toe te laten in haar herberg - (Roepsteen nr. 44-1978)

Werden zeker NIET afgebroken , de huizen vermeld naast de nummers:
2-4-5-13-16 .

°
° °

Ergens moet iets mislopen zijn . Enkele huizen werdenodeloos afgebroken terwijl de rest bleef staan en er ten slotte helemaal geen versterkingen kwamen .

R i c h a r d V E R B A N C K

S
SSS
SSSSS
SSSSSSS
SSSSSSS
SSS
S

BRONNEN - (beperkt tot persoonlijk archief)

Philippe Fleming	Vermaerde Belegheringhe van Oosten- de (1621)
Christophle de Bonours	Le Siège d'Ostende (1628) Taglichs Register - JOURNAL - Belägerung von Ostende (1604)
Edward Vlietinck	Het oude Oostende
Jacobus Bowens	Beschrijving van Oostende
Daniël Farasijn	Oostende - Belgische Steden in reliëf
Raoul Eeckhout	Zoeklicht op Bredene
de Bruijn & Reinders	Nederlandse Vestingen
J-N. Pasquini	Histoire d'Ostende
Gibbon	Decline and Fall of the Roman Empire
Trevelyan	English social History Bredens Archief (Rijksarchief)
Plans und Journals von denen Belagerungen de letzteren Krieges in Flandern - (1744 - 1748)	
Jacob Presser	Napoleon
John L. Motley	The United Netherlands
Maurits Coornaert	Knokke en het Zwin
Frans Hoghenberg	De tachtigjarige Oorlog in Prenten
C & J. Schulten	Het Leger in de zeventiende Eeuw
Kaarten - Plannen & Luchtfoto's	
Van Meeteren	Nederlandsche Historie (1626)
Huizinga	Herfsttij der Middeleeuwen Roepsteen - Ter Cuere Jaarboek Ter Cuere 1973

TC
TCTC
TCTCTC
TCTC
TC

BIJ DE ILLUSTRATIES

na blz. 8

De forten Albertus en Isabella - Fragment van een kaart uit het
jaar 1600 (Koninklijke Bibliotheek Albert I - Brussel)
2 clichés - 538 B .

na blz. 10

De brand in het fort Albertus (Taglichs Register - JOURNAL -
Belägerung von Ostende (1604)

na blz. 11

Luchtfoto van de plaats van het fort Isabella , langs de Elisabeth-
laan , met de hofstede van Hamilton .

na blz . 13

Luchtfoto van de plaats van het fort Sinte Clara-Stene .
De details uit beide luchtfoto's werden door mij gevonden op een der velen in bezit van de heer Etienne Cools van de Vereniging voor oudheidkundig Bodemonderzoek - West-Vlaanderen .
Hij was zo vriendelijk de minuskule deeltjes op prachtige wijze te vergroten ter onzer behoeve .

na blz. 17

Kamp bij het fort Sinte Clara. Naar een vrije kopie van het schilderij van Sebastiaan Vranckx . Deze zeer mooie kopie kan men bewonderen in het onvolprezen museum van de Heemkring De Plate . Het bestuur van onze zustervereniging gaf ons toelating het stuk te fotograferen .

na blz. 21

Grondplan van het fort Sint-Philippe - Sas Slijkens .
Rijksarchief Gent .

na blz. 23

De haven van Oostende met het eerste fort Napoleon in 1814
Glasschilderij van W. Wieden (Nat. Scheepvaartmuseum-Antwerpen)

na blz. 24

Napoleon inspecteert de aanleg van het " Fort Impérial ", het huidige Fort Napoleon . (Naar een Schilderij van Hansoul)

